

Elżbieta Bombińska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Kierunki rozwoju wewnątrzafrykańskich bezpośrednich inwestycji zagranicznych

Celem artykułu jest analiza wewnątrzkontynentalnych przepływów bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Afryce oraz próba określenia ich specyficznych cech na tle inwestycji bezpośrednich napływających spoza kontynentu. W badaniach obejmujących lata 2001–2013 uwzględniono wielkość inwestycji oraz ich strukturę geograficzną i branżową. Przeprowadzona analiza dowodzi, iż w ostatnich latach wewnątrzafrykańskie BIZ charakteryzowała dynamiczna tendencja wzrostowa. Inwestycje te cechował bardzo wysoki stopień koncentracji zarówno po stronie państw – inwestorów, jak i krajów goszczących, natomiast główne sektory lokat stanowiły usługi i przetwórstwo przemysłowe. Badania wskazują na odmienne preferencje i wzorce inwestowania firm afrykańskich w porównaniu z inwestorami spoza kontynentu.

Słowa kluczowe: bezpośrednie inwestycje zagraniczne, Afryka, przepływy wewnątrzregionalne, kraje rozwijające się

Klasyfikacja JEL: F21, F23, F63, O55

Directions of development of intra-African foreign direct investment

This article describes the intra-African FDI in the period of 2001–2013. Its main purpose is to identify some specific patterns of this investment and compare them with FDI models of firms in non-African countries. The analysis includes the value of FDI, as well as its geographical and branch distribution. The research reveals that intra-regional capital flows have started to play a greater role in Africa's FDI inflows. The geographical and branch structure of the projects of African firms differs significantly from that of firms located in non-African countries. Africa's FDI is mainly concentrated in the western and eastern regions of the continent, in the service sector and manufacturing.

Keywords: foreign direct investment, Africa, intra-regional flows, developing countries

JEL classification: F21, F23, F63, O55

Wprowadzenie

Afryka, pozostająca wciąż na peryferiach procesu globalizacji, odgrywa marginalną rolę w przepływach BIZ. W 2014 r. udział państw kontynentu w światowym zasobie inwestycji bezpośrednich wyniósł zaledwie 2,9%, a wartość skumulowa-

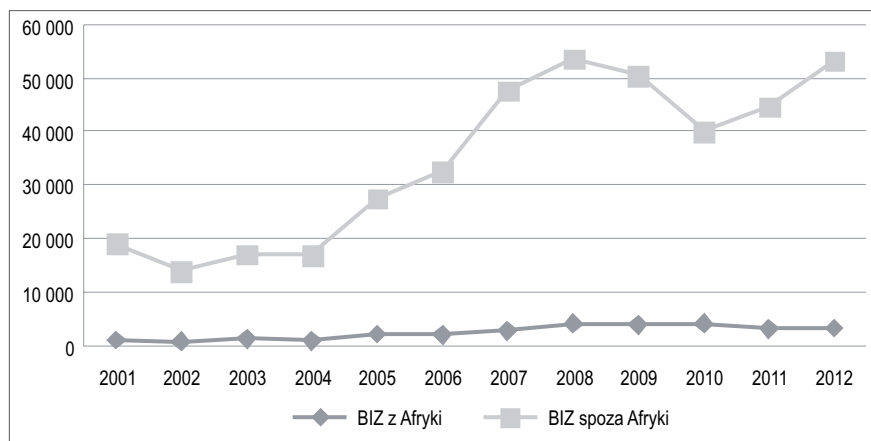
na ulokowanych tu BIZ osiągnęła *per capita* poziom 630 USD, czyli nieco ponad 40% zasobu BIZ *per capita* grupy krajów rozwijających się [UNCTAD, 2015b]. Przeszłość kolonialna Afryki nadal znajduje swoje odzwierciedlenie w strukturze pochodzenia napływającego do niej zagranicznego kapitału bezpośredniego, w której dominują firmy europejskie, w szczególności francuskie i brytyjskie, a ponadto przedsiębiorstwa z Ameryki Północnej. Struktura ta uległa jednak w minionej dekadzie zauważalnym zmianom, których przejawem jest sukcesywnie malejący udział „tradycyjnych” inwestorów – z państw wysoko rozwiniętych – na rzecz krajów rozwijających się, zwłaszcza państw Azji. Literatura ekonomiczna ostatnich lat szeroko opisuje fenomen rosnącej aktywności inwestycyjnej firm azjatyckich, zwłaszcza chińskich, w Afryce [Classen, 2012; Kaplinsky, 2010; Szukalski, 2013; Brautigarn, 2009; Ajayi, 2006]. Jednocześnie niewiele uwagi poświęca się inwestycjom wewnątrzkontynentalnym, mimo iż ich dynamika jest niezwykle wysoka [Ernst and Young, 2015], a w dekadzie 2003–2013 firmy afrykańskie dokonały w Afryce większej liczby inwestycji greenfield (994) aniżeli firmy chińskie (959) [fDi Markets, 2015].

Celem artykułu jest analiza rozwoju wewnątrzkontynentalnych przepływów kapitału produkcyjnego w Afryce oraz próba identyfikacji ich specyficznych cech na tle inwestycji bezpośrednich napływających spoza kontynentu. Wyniki analizy stały się podstawą sformułowania ogólnych wniosków dotyczących konsekwencji przepływów inwestycji wewnątrzafrykańskich dla państw i podmiotów w nich uczestniczących. Rozważaniami objęto wielkość inwestycji, ich strukturę geograficzną (kraje goszczące i kraje dokonujące inwestycji) oraz strukturę branżową. Z uwagi na dostępność danych statystycznych badania zostały w wielu miejscach ograniczone do przepływów inwestycji greenfield. Zważywszy na dominujący udział tej formy BIZ w inwestycjach wewnątrzkontynentalnych w Afryce, wydaje się, iż zawężenie analizy nie ogranicza znacząco wartości poznawczej uzyskanych wyników i sformułowanych na ich podstawie wniosków końcowych. Dane statystyczne wykorzystane w badaniach pochodzą z baz danych UNCTAD [UNCTAD, 2015b; 2014b], a także statystyk fDi Markets [fDi Markets, 2014], które zostały przytoczone za źródłem wtórnym [Rolfe, Perri, Woodward, 2015]. Analizą objęto lata 2001–2013, niekompletne szeregi czasowe dostępne w bazach UNCTAD uniemożliwiły jednak przeprowadzenie pełnych badań dla przyjętego okresu. W analizie przyjęto podział regionalny Afryki stosowany przez UNCTAD.

1. Wielkość i dynamika przepływów

Przepływy wewnątrzafrykańskich inwestycji bezpośrednich na początku obecnego stulecia osiągają – na tle świata, a także grupy krajów rozwijających się –

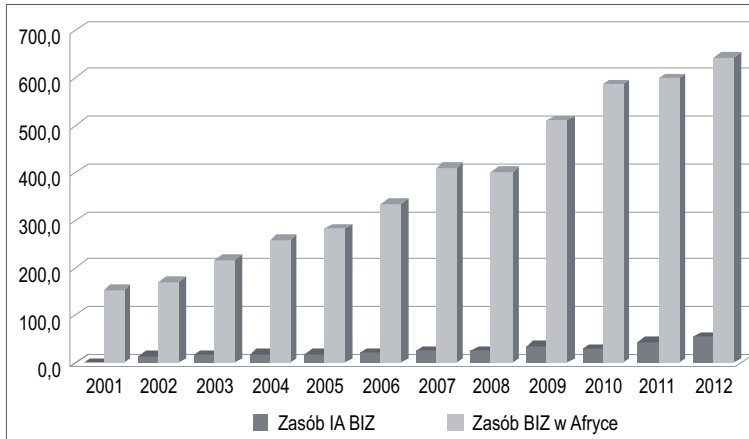
niewielkie rozmiary, cechuje je jednak bardzo wysoka dynamika wzrostu. W latach 2001–2012 przepływy te stopniowo wzrastały: w 2001 r. ich wartość wynosiła 992 mln USD, a w 2012 r. była już ponad trzykrotnie wyższa i ukształtowała się na poziomie 3230 mln USD (rys. 1). Wewnątrzkontynentalne inwestycje osiągnęły, jak dotychczas, największą wartość w 2008 r. – 4185 mln USD, przy czym obniżka przepływów, jaka nastąpiła w kolejnych latach w związku z rozprzestrzenianiem się światowego kryzysu gospodarczego, przyjęła największe rozmiary dopiero w 2011 r. Pomimo wysokiego tempa wzrostu wewnątrzafrykańskie BIZ stanowiły niewielki odsetek wartości kapitału produkcyjnego lokowanego na kontynencie (5% w 2001 r. i 5,5% w 2012 r.), co było konsekwencją równie wysokiej dynamiki napływu inwestycji spoza Afryki w prezentowanym okresie (za wyjątkiem lat 2009–2010).

Rysunek 1. Strumień napływu wewnątrzafrykańskich inwestycji bezpośrednich na tle napływu BIZ spoza kontynentu w latach 2001–2012 (w mln USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2015b; 2014b].

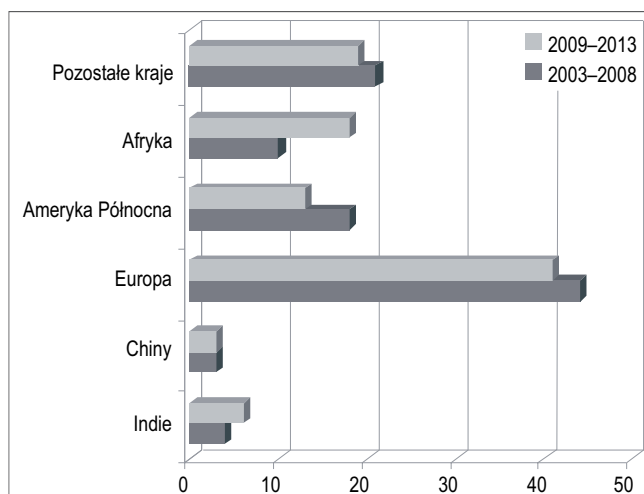
Skumulowana wartość wewnątrzafrykańskich BIZ w latach 2001–2012 wzrosła blisko pięciokrotnie (z 11,1 mld USD do 53,8 mld USD), a ich udział w całkowitym zasobie inwestycji ulokowanych na kontynencie oscylował w badanych latach wokół 7% i zwiększył się nieznacznie z 7,1% w 2001 r. do 8,4% w 2012 r. (rys. 2). Warto zauważyć, iż w prezentowanym okresie tempo wzrostu skumulowanej wartości wewnątrzafrykańskich BIZ przewyższało nie tylko tempo wzrostu światowych zasobów tych inwestycji (wzrost o 213%), lecz także zasobów rozwijających się krajów Azji (przyrost o 351%), które od końca lat dziewięćdziesiątych XX w. stanowią region najbardziej dynamicznego napływu kapitału produkcyjnego.

Rysunek 2. Zasób wewnątrzafrykańskich (IA) inwestycji bezpośrednich na tle całkowitego zasobu BIZ w Afryce w latach 2001–2012 (w mld USD)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2015b; 2014b].

Obok wzrastających wartości strumieni i zasobu inwestycji wewnątrzafrykańskich na wysoką dynamikę rozwoju tych przepływów wskazuje również szybko zwiększający się udział inwestorów afrykańskich w liczbie projektów greenfield realizowanych na kontynencie. W okresie 2009–2013 wzrósł on w porównaniu z latami 2003–2008 z 10% do 18% (rys. 3). Warto zauważyć, że inwestycje greenfield stanowią dominującą formę wewnątrzregionalnych przepływów BIZ w Afryce (tab. 1).

Rysunek 3. Główni inwestorzy w Afryce w latach 2003–2008 i 2009–2013 – udział w całkowitej liczbie projektów greenfield (w %)

Źródło: [UNCTAD, 2014a].

Tabela 1. Wartość wewnątrzafrykańskich inwestycji bezpośrednich w latach 2010–2014 według sposobu wejścia inwestora na rynek zagraniczny (w mln USD)

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014
Fuzje i przejęcia	366	409	126	130	2 424
Inwestycje greenfield	12 226	10 749	4 019	13 082	10 209

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2015a; 2014a; 2013; 2012; 2011].

Z badań nad afrykańskimi inwestycjami typu greenfield dokonywanymi na kontynencie wynika, iż ich dynamiczny wzrost nastąpił po 2007 r. [Rolfe, Perri, Woodward, 2015]. W 2008 r. liczba tych projektów – nie przekraczająca wcześniej 50 rocznie – zwiększyła się do 133 i w kolejnych latach utrzymywała się na poziomie powyżej 100, osiągając w ostatnim roku objętym badaniem rekordową wartość 176 (tab. 2). Całkowita, a także średnia wartość projektów afrykańskich notowały wzrost do 2010 r.; lata 2011–2012 przyniosły ich spadek, po czym w 2013 r. nastąpiło dynamiczne odbicie. Łącznie w okresie 2008–2013 firmy afrykańskie zrealizowały w Afryce 832 projekty na łączną kwotę ponad 49,5 mld USD, generując blisko 82 tys. nowych miejsc pracy.

Tabela 2. Projekty greenfield w Afryce w latach 2008–2013

Rok	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem (w mln USD)	Średnia wartość projektu (w mln USD)	Liczba utworzonych miejsc pracy	Wartość projektów ogółem/liczba utworzonych miejsc pracy (w tys. USD)
Projekty firm afrykańskich					
2008	133	5 615,9	42,2	15 381	365
2009	122	8 797,7	72,1	8 129	1 082
2010	109	10 804,9	99,1	10 163	1 063
2011	151	8 036,6	53,2	14 016	573
2012	141	4 077,0	28,9	11 322	360
2013	176	12 231,3	69,5	22 980	532
Ogółem	832	49 563,3	59,6	81 991	604
Projekty firm spoza Afryki					
2008	745	144 118	193	246 321	585
2009	625	71 262	114	133 985	532
2010	567	63 773	112	126 827	503
2011	716	64 252	90	157 416	408
2012	636	43 686	69	108 897	401
2013	586	41 365	71	88 518	467
Ogółem	3 875	428 457	111	861 964	497

Rok	Liczba projektów	Wartość projektów ogółem (w mln USD)	Średnia wartość projektu (w mln USD)	Liczba utworzonych miejsc pracy	Wartość projektów ogółem/liczba utworzonych miejsc pracy (w tys. USD)
Relacja projektów firm afrykańskich do projektów firm spoza Afryki (%)					
2008	18	4	22	6	62
2009	20	12	63	6	203
2010	19	17	88	8	211
2011	21	13	59	9	140
2012	22	9	42	10	90
2013	30	30	98	26	114
Ogółem	18	4	22	6	122

Źródło: [Rolfe, Perri, Woodward, 2015].

Tabela 2 pokazuje dużą rozpiętość pomiędzy inwestorami afrykańskimi i tymi spoza kontynentu pod względem liczby realizowanych projektów, ich całkowitej i przeciętnej wartości oraz liczby tworzonych miejsc pracy. W całym okresie objętym analizą (2008–2013) projekty afrykańskie stanowiły 18% projektów spoza Afryki, ich łączna wartość nie przekraczała 4% całkowitej wartości projektów inwestorów obcych, a nowe miejsca pracy stworzone przez inwestorów z Afryki stanowiły zaledwie 6% miejsc pracy wygenerowanych dzięki inwestycjom spoza kontynentu. Również średnia wartość afrykańskich projektów była dużo niższa – o 78% – w porównaniu z projektami podejmowanymi przez inwestorów obcych (co w dużym stopniu wynikało z odmiennej struktury branżowej dokonywanych inwestycji, o czym dalej). Wydaje się jednak, iż dysproporcje te w badanym okresie zaczęły się zmniejszać, nawet jeśli z początkowym 2008 r. porównamy rok 2012 (który był jeszcze okresem dekonjunkury dla inwestycji wewnątrzafrykańskich), a zwłaszcza 2013, w którym – w odniesieniu do inwestycji greenfield napływających spoza kontynentu – udział inwestorów afrykańskich w liczbie i ogólnej wartości projektów ukształtował się na poziomie 30%, dla liczby utworzonych miejsc pracy przekroczył on jedną czwartą, a średnia wartość afrykańskich projektów była prawie identyczna, jak projektów inwestorów spoza Afryki.

2. Kraje goszczące

Statystyki UNCTAD dotyczące lat 2001–2012 wskazują na niezwykle wysoką koncentrację w grupie odbiorców inwestycji wewnątrzafrykańskich. Ich łączny strumień w tym okresie w ponad 50% został skierowany do Nigerii. Na drugim

miejscu, z dużo mniejszym udziałem, znalazła się Tanzania (13,6%), a kolejne miejsca zajęły Mozambik, Uganda, Zambia, Algieria, Madagaskar, Egipt i Mali (tab. 3). Na wymienione 9 państw przypadało 88,8% całkowitego napływu inwestycji wewnątrzkontynentalnych. W strukturze geograficznej tych przepływów dominowały więc państwa Afryki Zachodniej (52,1%) oraz – najliczniej reprezentowane – Afryki Wschodniej (32,2%). W grupie największych odbiorców inwestycji wewnątrzafrykańskich niewielką rolę odgrywały natomiast państwa Afryki Północnej (4,5%), a Afryka Południowa i Afryka Środkowa w ogóle nie miały w niej swoich przedstawicieli.

Tabela 3. Państwa – najwięksi odbiorcy wewnątrzafrykańskich BIZ i ogółu BIZ napływających do Afryki w latach 2001–2012 (w %)

Napływ wewnątrzafrykańskich BIZ		Całkowita wartość napływu BIZ do Afryki	
państwo	udział (w %)	państwo	udział (w %)
Nigeria	50,4	Nigeria	14,0
Tanzania	13,6	Egipt	13,2
Mozambik	7,8	RPA	11,8
Uganda	5,7	Maroko	5,6
Zambia	2,8	Algieria	4,9
Algieria	2,6	Sudan	4,2
Madagaskar	2,3	Libia	3,9
Egipt	1,9	Tunezja	3,8
Mali	1,7	Ghana	3,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2015b; 2014b].

Zwraca uwagę całkowicie odmienna struktura geograficzna napływu inwestycji pochodzących z Afryki niż tych dokonywanych przez inwestorów spoza kontynentu. Analiza grupy państw, które w latach 2001–2012 przyciągnęły największą wartość ogółu inwestycji bezpośrednich lokowanych na kontynencie afrykańskim (tab. 3), wskazuje na dominację państw Afryki Północnej. Aż 6 krajów pochodzących z tego regionu, z łącznym udziałem w całkowitym napływie w wysokości 35,6%, znalazło się w gronie największych odbiorców BIZ w Afryce. Wysokimi udziałami w napływie dysponowały ponadto Nigeria (14%) oraz RPA (11,8%), natomiast jedynym reprezentantem Afryki Wschodniej – odgrywającej dużą rolę w przepływach wewnątrzafrykańskich BIZ – był Sudan (4,2%).

Wiodącą rolę krajów leżących we wschodniej i zachodniej części Afryki w przejmowaniu wewnątrzafrykańskich inwestycji bezpośrednich potwierdzają również dane dotyczące liczby projektów greenfield realizowanych na kontynencie w okresie 2008–2013 (tab. 4). Wśród 15 państw, w których podjęto największą

liczbę tych inwestycji, dominowały kraje Afryki Wschodniej (7 państw i 345 spośród 832 projektów) i Afryki Zachodniej (2 państwa i 122 projekty). Zdecydowanie mniejszą rolę odgrywały państwa leżące w południowej i środkowej części kontynentu – odpowiednio: 3 kraje i 79 projektów oraz 2 kraje i 46 projektów. Spośród państw Afryki Północnej jedynie Algieria, w której firmy afrykańskie podjęły 20 projektów greenfield, znalazła się w grupie największych krajów goszczących te inwestycje.

Tabela 4. Państwa – najwięksi odbiorcy wewnątrzafrykańskich inwestycji greenfield w latach 2008–2013

Kraj goszczący	Projekty firm afrykańskich	Projekty firm spoza Afryki	Udział projektów firm afrykańskich w ogólnej liczbie projektów (w %)
Uganda	72	62	53,7
Ghana	65	155	29,5
Tanzania	59	89	39,9
Nigeria	57	229	19,9
Rwanda	57	28	67,1
Zambia	53	66	44,5
Kenia	49	219	18,3
Namibia	32	36	47,1
Mozambik	28	104	21,2
RPA	28	779	3,5
Angola	27	191	12,4
Zimbabwe	27	39	40,9
Algieria	20	168	10,6
Botswana	19	52	26,8
Demokratyczna Republika Konga	19	37	33,9
Pozostałe kraje	220	1 594	12,1
Ogółem	832	3 848	17,8

Źródło: [Rolfe, Perri, Woodward, 2015] i obliczenia własne.

Z danych zaprezentowanych w tabeli 4 wynika ponadto, iż inwestycje wewnątrzafrykańskie mają szczególnie duże znaczenie dla krajów Afryki Wschodniej – za wyjątkiem Kenii i Mozambiku udział tych inwestycji w ogólnej liczbie projektów greenfield realizowanych w poszczególnych krajach wahał się od blisko 40% w przypadku Tanzanii do ponad 67% dla Rwandy. Również dane UNCTAD (tab. 5) potwierdzają, iż małe, słabo rozwinięte gospodarki kontynentu bardziej polegają na inwestycjach regionalnych. Dla wielu z nich inwestycje te są kluczowym

źródłem kapitału zagranicznego i narzędziem włączania się w procesy globalnej produkcji. W przypadku takich mniejszych krajów, jak Benin, Burkina Faso, Lesotho czy Rwanda, inwestycje z innych państw afrykańskich stanowią co najmniej 30% ich całkowitego zasobu BIZ. Również kraje leżące w południowej części Afryki, takie jak Malawi, Mozambik, Namibia, Uganda czy Tanzania, odnotowują duży napływ BIZ z kontynentu, głównie RPA. W odróżnieniu od tych państw udział inwestycji afrykańskich w Afryce Północnej jest relatywnie mały, gdyż zasób BIZ tego regionu pochodzi głównie z sąsiadujących krajów Europy i Bliskiego Wschodu.

Tabela 5. Udział wewnątrzafrykańskich BIZ w całkowitym zasobie BIZ wybranych krajów Afryki w wybranych latach okresu 2010–2012 (w %)

Poniżej 20%	20–30%	Powyżej 30%
Maroko (1)	Malawi (20)	Tanzania (32)
Madagaskar (2)	Mozambik (22)	Burkina Faso (34)
RPA (3)	Ghana (26)	Benin (35)
Nigeria (4)	Mali (28)	Lesotho (51)
Kenia (6)	Rwanda (30)	Togo (67)
Zambia (12)		Namibia (80)
Senegal (18)		
Uganda (19)		
Botswana (19)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2014a].

3. Najwięksi inwestorzy

W grupie głównych inwestorów afrykańskich w Afryce występuje, podobnie jak w grupie odbiorców tych inwestycji, bardzo duża koncentracja (tab. 6). Dominuje RPA, z udziałem w całkowitym zasobie inwestycji wewnątrzregionalnych na poziomie 56%, co nie dziwi, gdyż jest to najsilniejsza gospodarka afrykańska, generująca blisko jedną czwartą PKB kontynentu. Warto zauważyć, iż RPA stało się znaczącym inwestorem zagranicznym, lokującym kapitał w różnych częściach świata. Skumulowana wartość BIZ tego państwa w 2012 r. wyniosła 111,8 mld USD i w porównaniu z 2001 r. zwiększyła się sześciokrotnie. Ponad połowa (59 mld USD) tego zasobu przypadała na kraje rozwinięte gospodarczo, przede wszystkim europejskie (47 mld USD). Jeśli chodzi o BIZ ulokowane w grupie państw rozwijających się gospodarczo, inwestycje RPA były mniej więcej po połowie rozlokowane pomiędzy Azję (23,5 mld, głównie Chiny) i Afrykę (23,6 mld USD). Oznacza to, iż około 21% skumulowanej wartości inwestycji bezpośrednich RPA w 2012 r. stanowiły inwestycje kontynentalne; w ciągu dekady nastąpił więc bar-

dzo dynamiczny wzrost, gdyż w 2001 r. ich udział nie przekraczał 7%. Z danych UNCTAD [UNCTAD, 2015b] wynika, iż kapitał południowoafrykański został zainwestowany w 18 krajach kontynentu. Inwestorzy z RPA nie inwestują w Afryce Północnej. W grupie największych odbiorców znalazły się natomiast państwa Afryki Południowej: Botswana (1,11 mld USD) i Namibia (1,11 mld USD), kraje Afryki Zachodniej: Nigeria (2,17 mld USD) i Ghana (1,95 mld USD) oraz Afryki Wschodniej: Mauritius (10,6 mld USD) i Mozambik (2,17 mld USD).

Obok RPA bardzo wysoki udział w skumulowanej wartości BIZ państw afrykańskich w Afryce posiadał Mauritius. Znacznie mniejsze udziały przypadły Kenii oraz Libii (tab. 6).

Tabela 6. Państwa – najwięksi dostawcy wewnątrzafrykańskich BIZ w latach 2001–2012

Odpływ wewnątrzafrykańskich BIZ w latach 2001–2012		Skumulowana wartość odpływu BIZ do Afryki w 2012 r.	
państwo	udział (w %)	państwo	udział (w %)
RPA	57,6	RPA	56,5
Maroko	9,3	Mauritius	29,3
Kenia	8,6	Kenia	2,5
Libia	7,5	Libia	2,4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: [UNCTAD, 2015b; 2014b].

Badania dotyczące inwestycji greenfield dokonanych przez firmy afrykańskie na kontynencie wskazują, iż w ostatnich latach do grona wymienionych wcześniej największych inwestorów afrykańskich dołączyła Nigeria. Z danych zaprezentowanych w tabeli 7 wynika, iż w latach 2008–2013 blisko dwie trzecie wewnątrzafrykańskich projektów pochodziło z trzech państw: RPA, Kenii i Nigerii. Inwestycje greenfield dokonywane przez 10 państw – największych inwestorów – w ujęciu regionalnym pochodziły przede wszystkim z Afryki Południowej (37,7%) i Afryki Wschodniej (24,9%). Dużo mniejszy był udział państw Afryki Zachodniej (17,6%), a najmniejszą rolę odgrywali inwestorzy północnoafrykańscy (7,7%). Ponadto, co istotne, aktywność inwestycyjna podejmowana za granicą przez przedsiębiorstwa z wymienionych krajów koncentrowała się – pod względem liczby realizowanych projektów – głównie w państwach Afryki: udział inwestycji regionalnych w całkowitej liczbie projektów przekraczał w każdym z wymienionych państw (za wyjątkiem Egiptu) 75%.

Tabela 7. Projekty greenfield inwestorów afrykańskich w latach 2008–2013 według państw-inwestorów

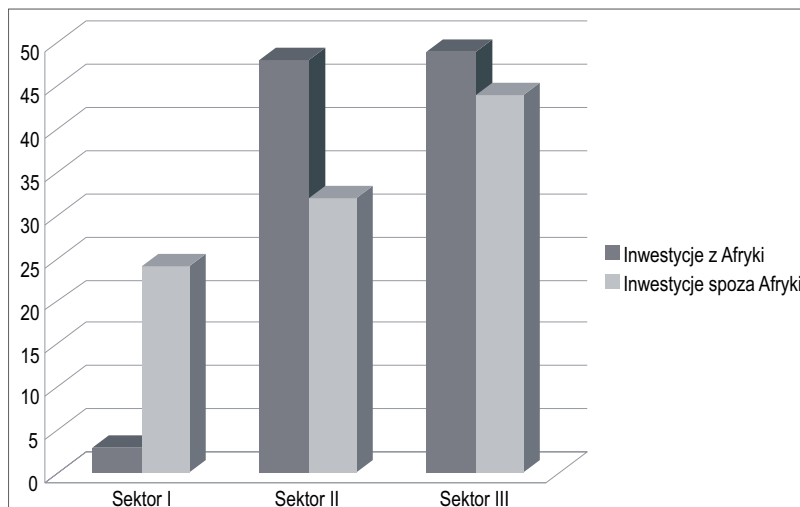
Kraj inwestora	Liczba projektów ogółem	Liczba projektów w Afryce	Udział projektów w Afryce w projektach ogółem (w %)	Udział w całkowitej liczbie projektów wewnątrzafrykańskich (w %)
RPA	305	293	96,1	35,2
Kenia	150	136	90,7	16,3
Nigeria	111	97	87,4	11,7
Togo	54	49	90,7	5,9
Mauritius	49	40	81,6	4,8
Tunezja	45	34	75,6	4,1
Egipt	94	30	31,9	3,6
Botswana	22	21	95,5	2,5
Tanzania	20	18	90,0	2,2
Zimbabwe	13	13	100,0	1,6

Źródło: [Rolfe, Perri, Woodward, 2015].

4. Struktura branżowa inwestycji

W odróżnieniu od BIZ napływających do Afryki z innych kontynentów w latach 2009–2013 inwestycje wewnątrzafrykańskie koncentrowały się głównie w sektorze przetwórstwa przemysłowego (48%) i w usługach (49%), natomiast udział przemysłu wydobywczego w tych przepływach był marginalny (3%) (rys. 4). Wydaje się, iż przyczyną mniejszego zainteresowania inwestorów afrykańskich przemysłem wydobywczym jest fakt, iż inwestycje w tej branży zazwyczaj wymagają bardzo dużych nakładów kapitałowych oraz wykorzystania zaawansowanych technologii. Z tego względu pozostają one poza zasięgiem relatywnie małych inwestorów afrykańskich, dysponujących niedostatecznymi zasobami kapitałowymi i technologicznymi; wyjątkiem w tym zakresie są jedynie inwestorzy z RPA.

W przemyśle przetwórczym inwestycje afrykańskie koncentrowały się w przetwórstwie rolnym oraz produkcji materiałów budowlanych, urządzeń elektrycznych i elektronicznych oraz tekstyliów. W sektorze usług natomiast afrykański kapitał był przyciągany do telekomunikacji i handlu detalicznego, zwłaszcza w szybko rosnących gospodarkach, takich jak Nigeria, Ghana, Uganda czy Zambia. Atrakcyjną gałęzią usług była również branża finansowa, a zwłaszcza bankowość i usługi biznesowe – głównie dla inwestorów z RPA, Kenii, Togo i Nigerii, którzy wkraczają na rynki krajów sąsiedzkich [UNCTAD, 2014a].

Rysunek 4. Struktura sektorowa wartości projektów greenfield w Afryce w latach 2009–2013 według inwestorów (w %)

Źródło: [UNCTAD, 2014a].

Powyższe tendencje w strukturze branżowej inwestycji wskazywane w badaniach UNCTAD potwierdzają również bardziej szczegółowe statystyki zawarte w tabeli 8. Wynika z nich, iż pod względem wartości projektów greenfield podejmowanych przez inwestorów afrykańskich w okresie 2008–2013 największy udział (45,3%) posiadało przetwórstwo przemysłowe. Bardzo wysoki odsetek kapitału (21%) został ulokowany w infrastrukturze teleinformatycznej, a w dalszej kolejności w usługach finansowych (7,9%) oraz budownictwie (7,6%). Biorąc natomiast pod uwagę liczbę realizowanych projektów, ze względu na ogromne zróżnicowanie ich przeciętnej wartości w przekroju poszczególnych branż, inwestorzy afrykańscy wykazywali zdecydowanie największą aktywność w usługach finansowych (374 projekty, czyli blisko 45% ogółu); na kolejnych miejscach znalazły się sprzedaż i marketing (125 projektów), przetwórstwo przemysłowe (115) oraz handel detaliczny (103).

Porównanie omawianych wskaźników (liczby i całkowitej wartości projektów) dla inwestorów afrykańskich i tych spoza kontynentu w przekroju branżowym dowodzi, że znaczenie inwestycji wewnątrzkontynentalnych jest szczególnie duże w usługach finansowych, infrastrukturze teleinformatycznej oraz handlu detalicznym (tab. 8). W tych trzech branżach udział inwestorów regionalnych w liczbie projektów greenfield realizowanych przez inwestorów spoza Afryki kształtował się w przedziale 39–52,1%, natomiast pod względem całkowitej wartości projektów udziały te wynosiły 32,2–49,1%. Na podkreślenie zasługuje rów-

niez fakt, iż przeciętne wartości projektów afrykańskich w przekroju poszczególnych branż – za wyjątkiem tych realizowanych w budownictwie i przemyśle wydobywczym – nie odbiegały istotnie od analogicznych wartości inwestycji napływających spoza kontynentu, a w przypadku przetwórstwa przemysłowego oraz usług finansowych były nawet większe.

Tabela 8. Projekty greenfield w Afryce w latach 2008–2013 według rodzaju działalności gospodarczej i inwestora

Branża	Liczba projektów	Przeciętna wartość projektu (w mln USD)	Wartość projektów ogółem (w mln USD)	Udział w wartości projektów ogółem (w %)	
Inwestorzy afrykańscy					
Usługi finansowe	374 (45)*	10,4	3 889,6	7,9	
Sprzedaż i marketing	123	9,6	1 180,8	2,4	
Przetwórstwo przemysłowe	115 (57)*	195,0	22 425,0	45,3	
Handel detaliczny	103	16,2	1 668,6	3,4	
Infrastruktura teleinformatyczna	50	208,2	10 410,0	21,0	
Budownictwo	19	197,0	3 743,0	7,6	
Logistyka, dystrybucja i transport	17	55,2	938,4	1,9	
Przemysł wydobywczy	8	251,0	2 008,0	4,1	
Projekty ogółem	832 (149)*	59,5	49 500,0	100,0	
Branża	Liczba projektów	Przeciętna wartość projektu (w mln USD)	Liczba projektów	Przeciętna wartość projektu (w mln USD)	Wartość projektów ogółem (w mln USD)
		Inwestorzy spoza Afryki		Inwestorzy z Afryki/inwestorzy spoza Afryki (w %)	
Usługi finansowe	778 (190)*	10,2	48,1	102,0	49,1
Sprzedaż i marketing	857	10,8	14,4	88,9	12,8
Przetwórstwo przemysłowe	842 (853)*	162,9	13,7	119,7	16,3
Handel detaliczny	264	19,6	39,0	82,6	32,2
Infrastruktura teleinformatyczna	96	238,7	52,1	87,2	45,4
Budownictwo	190	422,2	10,0	46,7	4,7
Logistyka, dystrybucja i transport	132	74,1	12,9	74,5	9,6
Przemysł wydobywczy	232	411,0	3,4	61,1	2,1
Projekty ogółem	3 875 (1 939)*	–	21,5	–	11,6

* Liczba projektów zrealizowanych w latach 2003–2007.

Źródło: [Rolfe, Perri, Woodward, 2015; UNIDO-UNCTAD, 2009].

Podsumowanie

Inwestycje wewnątrzkontynentalne w Afryce, przyjmujące wprawdzie wciąż relatywnie niewielkie rozmiary, charakteryzowała w ostatnich latach dynamiczna tendencja wzrostowa widoczna we wzroście wartości strumieni i zasobu tych przepływów, a zwłaszcza liczby projektów greenfield podejmowanych przez firmy afrykańskie. Z punktu widzenia krajów uczestniczących w przepływach inwestycje wewnątrzregionalne można postrzegać jako dogodny sposób zaspokajania rosnącego popytu państw Afryki poprzez lepsze wykorzystanie zasobów własnych kontynentu. Inwestycje te stymulują rozwój firm afrykańskich i wzrost ich konkurencyjności dzięki zwiększeniu skali produkcji i dostępu do tańszych zasobów.

Wewnątrzafrykańskie inwestycje bezpośrednie cechuje bardzo wysoki stopień koncentracji zarówno po stronie państw – inwestorów, jak i krajów goszczących, co oznacza, iż potencjalne korzyści wynikające z tych przepływów są, niestety, ograniczone do stosunkowo małej grupy państw. W przepływach wewnątrzkontynentalnych w marginalnym stopniu uczestniczą kraje Afryki Północnej, natomiast obok RPA – które zajmuje pozycję największego afrykańskiego inwestora na kontynencie – głównymi regionami zarówno napływu, jak i odpływu tych inwestycji są kraje Afryki Wschodniej i Afryki Zachodniej. Odmienne preferencje lokalizacyjne widoczne w grupie inwestorów regionalnych i tych spoza kontynentu powodują, iż dla wielu państw afrykańskich inwestycje te są bardzo ważnym źródłem kapitału zagranicznego i sposobem włączania się w procesy produkcji międzynarodowej.

W odróżnieniu od inwestycji firm spoza Afryki, które koncentrują się na projektach wymagających dużych zasobów kapitałowych i technologicznych, głównie w górnictwie i przemyśle wydobywczym, w strukturze branżowej inwestycji wewnątrzafrykańskich dominuje przetwórstwo przemysłowe oraz sektor usług, a w nim usługi finansowe, teleinformatyczne i handel detaliczny. Strukturę tę należy uznać za korzystną z punktu widzenia potrzeb przełamania barier rozwoju kontynentu afrykańskiego, wśród których wymienia się niedorozwój przemysłu przetwórczego oraz infrastruktury ekonomicznej [UNIDO-UNCTAD, 2014; 2011; Fedderke, 2006].

Z przeprowadzonych badań wynika ponadto wyraźne zróżnicowanie inwestycji wewnątrzafrykańskich oraz inwestycji dokonywanych przez firmy spoza Afryki zarówno w przekroju branż, jak i krajów lokalizacji kapitału. Zróżnicowanie branżowe, jak się wydaje, jest wynikiem odmiennych przewag własnościowych oraz motywów podejmowania inwestycji występujących w tych dwóch grupach podmiotów. Korporacje spoza kontynentu, dysponujące przewagami własnościowymi w zakresie zasobów kapitałowych oraz technologicznych, doko-

nują głównie inwestycji typu *resource seeking* [Dunning, 1993], podczas gdy lokaty inwestorów afrykańskich to w przeważającej mierze inwestycje poszukujące rynków zbytu (*market seeking*). Zróżnicowanie preferencji lokalizacyjnych inwestycji wewnątrzafrykańskich (Afryka Wschodnia i Afryka Zachodnia) i tych napływających spoza kontynentu (północna i południowa część kontynentu) może wynikać z kilku przyczyn. Jedną z nich jest mniejszy dystans rozwojowy pomiędzy afrykańskimi krajami – inwestorami a krajami goszczącymi leżącymi we wschodniej i zachodniej części kontynentu, w porównaniu z dystansem, jaki dzieli je od wyżej rozwiniętych państw Afryki Północnej i Afryki Południowej. Inwestorzy afrykańscy wybierają te lokalizacje, w których będą w stanie wykorzystać przewagi własnościowe, jakimi dysponują, lub w których łatwiej będzie im to przeprowadzić. Ponadto, w porównaniu z inwestorami spoza kontynentu, firmy te dysponują specyficzną przewagą – nabytą w czasie działalności na rynkach krajowych – w postaci wiedzy i umiejętności funkcjonowania w środowisku słabiej rozwiniętych państw afrykańskich [Asiedu, 2002], które cechuje się m.in. dużą niestabilnością w sferze regulacyjnej, niedorozwojem instytucjonalnym i dużym sektorem nieformalnym. Innymi determinantami lokalizacyjnymi inwestycji wewnątrzafrykańskich regionalnych mogą być także: bliskość geograficzna i kulturowa, integracja regionalna [UNCTAD, 2009], a także powiązania wynikające z przeszłości kolonialnej państw inwestorów i krajów goszczących. Weryfikacja znaczenia tych czynników wymaga dalszych badań.

Bibliografia

- Ajayi S.I., 2006, *Foreign Direct Investment in Sub-Saharan Africa. Origins, Targets, Impacts and Potential*, African Economic Research Consortium, Nairobi, Kenya.
- Asiedu E., 2002, *On the determinants of foreign direct investment to developing countries. Is Africa different?*, *World Development*, vol. 1, no. 30.
- Brautigarn D., 2009, *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa*, Oxford University Press, New York.
- Classen C., Loots E., Bezuidenhout H., 2012, *Chinese Foreign Investment in Africa. Making Sense of New Economic Reality*, *African Journal of Business Management*, vol. 6, no. 47.
- Dunning J., 1993, *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison-Wesley Publishing Company, Wokingham.
- Ernst and Young, 2015, *Africa 2015. Making Choices, Ernst and Young's Attractiveness Survey*, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-africa-attractiveness-survey-2015-making-choices/\\$FILE/EY-africa-attractiveness-survey-2015-making-choices.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-africa-attractiveness-survey-2015-making-choices/$FILE/EY-africa-attractiveness-survey-2015-making-choices.pdf) [dostęp: 8.03.2016].
- fDi Markets, <http://www.fdimarkets.com> [dostęp: 15.03.2016].
- Fedderke J.W., Perkins P., Luiz J.M., 2006, *Infrastructural investment in long-run economic growth. South Africa 1875–2001*, *World Development*, vol. 6, no. 34.
- Kaplinsky R., McCormick D., Morris M., 2010, *Impacts and challenges of a growing relationship between China and sub-Saharan Africa*, [w:] *The Political Economy in Africa*, ed. V. Padayachee, Routledge, London – New York.

- Rolfe R., Perri A., Woodward D., *Patterns and Determinants of Intra-African Foreign Direct Investment*, [w:] *The Changing Dynamics of international Business in Africa*, ed. I. Adeleye, K. Ibeh, A. Kinoti, L. White, Palgrave Macmillan, UK.
- Szukalski M., 2013, *Uwarunkowania i perspektywy rozwoju ekonomicznego Afryki Subsaharyjskiej*, *Studia Ekonomiczne*, nr 2.
- UNCTAD, 2009, *South-South cooperation and regional cooperation: Where we stand and future directions. Note by the Secretariat for the Trade and Development Board, Investment, Enterprise and Development Commission. Multi-year expert meeting on investment cooperation: South-South Cooperation and regional integration*, 4–5 February, Geneva.
- UNCTAD, 2011, *World Investment Report 2011. Non-Equity Modes of International Production and Development*, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2012, *World Investment Report 2012. Towards a New Generation of Investment Policies*, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2013, *World Investment Report 2013. Global Value Chains. Investment and Trade for Development*, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2014a, *World Investment Report 2014. Investing in the SDGs. An Action Plan*, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2014b, *Bilateral FDI Statistics*, <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/FDI%20Statistics/FDI-Statistics-Bilateral.aspx> [dostęp: 27.02.2016].
- UNCTAD, 2015a, *World Investment Report 2015. Reforming International Investment Governance*, New York – Geneva.
- UNCTAD, 2015b, UNCTADSTAT, <http://unctad.org/en/pages/Statistics.aspx> [dostęp: 27.02.2016].
- UNIDO-UNCTAD, 2011, *Economic Development in Africa. Report 2011. Fostering Industrial Development in Africa in the New Global Environment*, New York – Geneva.
- UNIDO-UNCTAD, 2014, *Economic Development in Africa. Report 2014. Catalysing investment for Transformative Growth in Africa*, New York – Geneva.